

Тема 3.5.2. Внутрішньогосподарський і державний контроль у насінництві польових культур

1. Польове інспектування насінницьких посівів.
2. Насіннєвий контроль. Державні стандарти на насіння.

1. *Польове інспектування насінницьких посівів.*

Метою польового інспектування насінницьких посівів с.-г культур є визначення їхньої придатності для використання урожаю на насіннєві цілі.

Інспектуванню підлягають насінницькі посіви усіх категорій насіння сортів і гібридів, занесених до Державного реєстру сортів рослин, придатних для поширення в Україні. Для інспектування насінницьких посівів виробник насіння подає до органу сертифікації насіння заяву, до якої додають документи, що підтверджують належність сорту до висіяного насіння, якісні характеристики останнього (сортова чистота, посівні якості) та план полів, на яких розміщено насінницькі посіви.

Орган сертифікації, розглянувши подані документи, упродовж 10 днів приймає відповідне рішення, і якщо воно позитивне, призначає державного інспектора з числа досвідчених фахівців, котрі пройшли спеціальну підготовку і отримали посвідчення (ліцензію) на право інспектування насінницьких посівів.

Зернові культури. **Попереднє інспектування.** Інспектор проводить попереднє обстеження насінницького посіву для встановлення:

- ідентичності сорту;
- меж посіву;
- дотримання вимог щодо попередників і норм просторової ізоляції для посівів перехреснозапильних культур та розмежування посівів самозапильних культур;
- забур'яненості посіву, наявності в ньому шкідливих організмів і важковідокремлюваної видової і сортової домішки.

За попереднього обстеження посіву інспектор встановлює ідентичність сорту (гібриду), перевіряючи документи на висіяне насіння й етикетки від пакувань та оглядаючи не менше 100 рослин (стебел, суцвіть) у різних місцях посіву. Він також вивчає відомості, надані виробником насіння, щодо історії поля розміщення посіву по попереднику. Якщо посів не відповідає офіційному опису сорту (гібриду) або розміщеній по попереднику, що засмічує інспектований посів, інспектор приймає рішення щодо вибракування посіву з числа насінницьких. Вибраковують і посіви перехреснозапильних культур, розміщені за не дотримання просторової ізоляції від інших посівів, а також посіви з високим ступенем забур'яненості та наявності наднормативного ураження хворобами й uszkodження (заселення) шкідниками.

Посів, у якому виявлено карантинні об'єкти (бур'яни, хвороби, шкідники), передають під нагляд карантинної інспекції, яка встановлює доцільність подальшого використання посіву на насіннєві цілі.

Виділення пробних ділянок. Якщо за результатами попереднього обстеження посів підлягає інспектуванню, інспектор визначає розміри та кількість пробних ділянок і порядок їхнього розміщення в посіві. Для зернових колосових культур розмір пробної ділянки становить не менше 20 м². Розміщення ділянок в посіві – рендомізоване (випадкове).

Кількість пробних ділянок у посіві зернових культур (крім кукурудзи і сорго) – не менше 10, якщо площа посіву не перевищує 50 га. На кожні наступні 10 га, що перевищують цю площу, додатково виокремлюють одну пробну ділянку. За інспектування посівів, призначених для виробництва сертифікованого насіння, допускають зменшення кількості пробних ділянок удвічі.

Проведення інспектування. Інспектують посіви у фазах розвитку рослин, під час яких найповніше проявляються основні сортовирізняльні ознаки (наприклад, зернових колосових культур – у восковій – на початку повної стиглості зерна).

За проведення інспектування кожен пробну ділянку ретельно оглядають і підраховують окремо:

- рослини (стебла, суцвіття) інших сортів та різновидів основної культури;
- рослини інших видів, насіння яких важко відокремлюється за очищенням;
- рослини основної культури, уражених хворобами (кожною окремо);
- рослини, основної культури, ушкоджених (заселених) шкідниками (кожним окремо).

Оцінюючи сортову чистоту (типовість) інспектор використовує офіційні описи сортів чи батьківських компонентів гібрида, а також надані йому результати ґрунтового і лабораторного контролю насіння, яким здійснено сівбу, для порівнювання їх з даними польового інспектування.

Для визначення сортової чистоти посіву, засмічення його нетиповими рослинами та ураження або ушкодження рослин (стебел, суцвіть) шкідливими організмами інспектор підраховує кількість продуктивних стебел на одному погонному метрі пробної ділянки, а загальну їхню кількість на ділянці обчислює за формулою:

$$P = \frac{S \times M}{\text{Ш}}$$

де S – площа пробної ділянки, м², M – середня кількість продуктивних рослин (стебел, суцвіть) на 1 погонному метрі рядка, шт.; Ш – ширина міжрядь, см.

Кількість продуктивних стебел основного сорту C на ділянці встановлюють за виразом: C=P-а-б, де а – сортова домішка, б – кількість стебел важковідокремлювальних культурних рослин, шт.;

Сортову чистоту визначають наступним чином: $A = \frac{C}{P-b} 100\%$

Так само обчислюють засміченість посіву важковідокремлювальними рослинами, ураження або пошкодження рослин основної культури шкідливими організмами за співвідношенням рослин цих груп до загальної кількості рослин на пробній ділянці.

Показники сортової чистоти (типовості) посівів, а також ступінь ураження рослин шкідливими організмами повинні відповідати нормам насінневих стандартів. Якщо хоча б один із зазначених у стандарті показників не відповідає встановленим нормам, посів вибраковують з числа насінницьких.

За визначенням посіву придатним на насінневі цілі інспектор складає акт польового інспектування, а за непридатності його для вказаних цілей – акт вибракування.

2. *Насіннєвий контроль. Державні стандарти на насіння.*

Насіннєвий контроль являє собою міжвідомчий державний нагляд за підготовкою посівного матеріалу до сівби, вирощуванням його і зберіганням, дотриманням господарствами, науково-дослідними установами і заготівельними організаціями стандартів на насіння всіх сільськогосподарських культур. **Основним завданням насіннєвого контролю** є перевірка посівних і сортових властивостей насіннєвого матеріалу. Він є державним і внутрішньогосподарським.

Державний насіннєвий контроль заключається в проведенні системи заходів з контролю за якістю насіння сільськогосподарських культур на всіх етапах насінництва в період виробництва насіння, заготівлі, зберігання і його відпуску. Він здійснюється державними інспекціями сільського господарства.

Для правильного ведення насінництва й усунення можливого знеособлення сортового насіння встановлена певна система його документації.

Вказані види насіннєвого контролю сприяють підвищенню відповідальності щодо збереження чистосортності насіння, поліпшення його посівних і врожайних властивостей.

Вимоги державного стандарту до насіння. Насіння, призначене для сівби, має відповідати технічним умовам ДСТУ 2240-93.

Для визначення посівних якостей насіння або товарних якостей садивного матеріалу суб'єкт:

1) подає до органів з оцінки відповідності заявку за відповідною формою; пробу, відібрану відповідно до вимог; копію сертифіката, що засвідчує сортові якості насіння або садивного матеріалу; документи на імпортоване насіння або садивний матеріал подаються мовою відповідної країни із завіреним перекладом українською мовою. Зазначені документи можуть бути подані особисто або надіслані поштовим відправленням;

2) укладає з органами з оцінки відповідності договір про надання послуг з визначення посівних якостей насіння або товарних якостей садивного матеріалу.

Визначення посівних якостей насіння або товарних якостей садивного матеріалу здійснюється шляхом проведення аналізу проб, відібраних з партій насіння або садивного матеріалу. Результати аналізу проб, відібраних з партій насіння або садивного матеріалу, зазначаються у протоколі випробування, який підписується керівником органу з оцінки відповідності та складається у трьох примірниках. Перший примірник протоколу випробування надсилається до органу із сертифікації або його підрозділу, другий – суб'єкту, третій примірник залишається в лабораторії. Якщо за результатами аналізу проб насіння або садивний матеріал відповідають вимогам законодавства у сфері насінництва та розсадництва, органом з оцінки відповідності видаються сертифікати, що засвідчують посівні якості насіння або товарні якості садивного матеріалу, згідно з встановленою формою та вносяться відповідні дані до Реєстру сертифікатів на насіння та/або садивний матеріал. Сертифікат, що засвідчує посівні якості насіння або товарні якості садивного матеріалу, видається не пізніше п'яти робочих днів з дня отримання протоколу випробування. У разі невідповідності показників насіння або садивного матеріалу вимогам законодавства у сфері насінництва та розсадництва на таке насіння або садивний матеріал сертифікати, що засвідчують посівні якості насіння або товарні якості садивного матеріалу, не видаються. Суб'єкту видається перший примірник протоколу випробування.

Кожна партія насіння і садивного матеріалу для реалізації повинна супроводжуватися документами (додатки У1-У8):

1) сертифікатами насіння – сертифікатами, що засвідчують його сортові якості, та сертифікатами, що засвідчують його посівні якості; садивний матеріал – сертифікатами, що засвідчують його сортові якості, та сертифікатами, що засвідчують його товарні якості;

2) документами згідно з ДСТУ 4138-2002 "Насіння сільськогосподарських культур. Методи визначення якості".

Сертифікати на насіння або садивний матеріал та супровідні документи є дійсними на всій території України. Сертифікат, що засвідчує посівні якості насіння або товарні якості садивного матеріалу, набирає чинності з дати його видачі. Строк дії сертифіката, що засвідчує сортові якості насіння або садивного матеріалу, є необмеженим. Строк дії сертифіката, що засвідчує посівні якості насіння або товарні якості садивного матеріалу, становить: на насіння озимих культур, перевіреного за життєздатністю – до закінчення сівби в поточному році; на насіння озимих та ярих зернових культур – чотири місяці; на насіння овочевих, баштанних, кормових культур до II категорії – вісім місяців, III і наступних категорій – шість місяців; на насіння кукурудзи, протруєної та затареної – один рік; на насіння соняшнику, протруєного та

затареного – чотири місяці; на насіння цукрових буряків – шість місяців; на насіння картоплі, затарене в мішки – п'ять днів, те, що затарене в ящикні піддони – 15 днів, насипом – 30 днів.

Оригінали сертифікатів, що засвідчують сортові якості насіння або садивного матеріалу, зберігаються у заявників, а сертифікатів, що засвідчують посівні якості насіння або товарні якості садивного матеріалу – у суб'єктів, що звернулися для їх оформлення.

Сертифікат, що засвідчує посівні якості насіння або товарні якості садивного матеріалу, скасовується Міністерством розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України на підставі подання територіальних органів Держпродспоживслужби у разі виявлення невідповідності показників, зазначених у сертифікаті, показникам, визначеним під час здійснення заходів державного нагляду (контролю).

Під час імпорту насіння на територію України визнаються сертифікати міжнародного зразка (ІСТА) за умови наявності сертифікатів (ОЕСР), а також документи про якість насіння країн-експортерів, з органами із сертифікації яких орган із сертифікації України уклав відповідну угоду, з їх подальшим переоформленням на сертифікати згідно із законодавством. Переоформлення документів про якість насіння країн-експортерів і реєстрація сертифікатів, переоформлених згідно із законодавством, з подальшим внесенням до Реєстру сертифікатів на насіння та/або садивний матеріал здійснюється органом із сертифікації або його підрозділом за місцем діяльності юридичної особи або фізичної особи – підприємця, яка імпортує насіння.

Визнання сертифікатів, що видані органами із сертифікації інших країн (далі – іноземні сертифікати), здійснюється на підставі угод та шляхом прийняття органом із сертифікації рішення про їх визнання. Визнанню на підставі угод підлягають іноземні сертифікати за умови дотримання таких вимог: укладена угода про взаємне визнання результатів робіт із сертифікації з органом із сертифікації країни, з якої походить насіння або садивний матеріал; продукція, що ввозиться в Україну, може бути ідентифікована за супровідною документацією як така, що виготовлена згідно з нормативними документами, чинними в Україні; зазначені в іноземному сертифікаті обов'язкові вимоги і норми відповідають вимогам і нормам, чинним в Україні. У разі дотримання зазначених вимог, орган із сертифікації приймає рішення про визнання іноземного сертифіката та на підставі його даних видає сертифікат згідно із законодавством.

У разі недотримання зазначених вимог, орган із сертифікації або його підрозділ приймає рішення про: визнання результатів сертифікації із застосуванням додаткових процедур із сертифікації, в разі проведення яких видається сертифікат згідно із законодавством; неможливість визнання іноземного сертифіката та необхідність проведення комплексу заходів із сертифікації.